

مهم‌ترین گذرهای طهران

موضوع:

گذرهای محله مسجد حوض، شتر گلو، حمام نواب و...

ویژگی:

جایی برای تامین مایحتاج عمومی مردم

باغ‌های از یاد رفته

موضوع:

باغ معروف محله

ویژگی:

چهره‌های سرشناس ایرانی و خارجی در اودلاجان باغ‌های بزرگی داشتند

تهران این قریه کوچک در روزگاری که هنوز رخت و لباس شهر را بر تن نکرده بود پر از باغ‌های سر سبز و پر میوه بود و محله‌های اودلاجان هم از این قاعده مستثنی نبود.

به گفته علیرضا زمانی، تهران پژوه، محله اودلاجان قدیم چیزی در حدود ۱۰ باغ معروف و مشهور داشت. باغ‌هایی که هر کدام متعلق به فردی بزرگ یا چهره سرشناسی از شهر بود و امروز از آن باغ‌های سرسبز جز یاد و خاطره‌ای باقی نمانده است. زمانی درباره سرگذشت این باغ‌ها می‌گوید.

باغ محمد حسین خان مروی: این باغ متعلق به محمد حسین خان مروی، بانی ساخت مدرسه مروی بود. محمد حسین خان در دوره فتحعلی‌شاه در محدوده اودلاجان زمین‌هایی داشت که یکی از آنها باغ معروفش بود تا اینکه به مرور زمان و در روند توسعه محله‌های شهر تهران و نیز اودلاجان، این باغ از میان رفت. باغ وزیر مختار روس هم در شمال پامنار امروزی واقع شده بود. بعد از ماجرای قتل وزیر مختار روس‌ها در باغ ایلچی، روس‌ها مدتی برای حفظ امنیت‌شان به حوالی میدان ارک رفتند و بعد از آن در محله اودلاجان باغی خریداری و سفار تخانه‌شان را به آنجا منتقل کردند.

باغ وزیر مختار فرانسه: این باغ در دوره فتحعلی‌شاه شکل گرفت. آن زمان جنوب اودلاجان در حال توسعه بود و موقعیت خوبی داشت. به همین دلیل فرانسوی‌ها علاقه زیادی داشتند که در این محدوده لاکچری‌نشین باغی را خریداری کنند.

باغ ملک الشعرا: فتحعلی‌خان کاشانی یا صبا جد بزرگ خاندان معروف صبا در دوره فتحعلی‌شاه قاجار بود. او لقب ملک‌الشعرایی دربار را از آن خود کرده بود.

باغ نظام‌الدوله در گذر نظام‌الدوله، باغ نظام‌العلماء در کوچه نظام‌العلماء در محله دروازه شمیران، باغ محمد میرزا در کوچه سردار، باغ شعاع‌السلطنه در محله دروازه شمیران و باغ ابراهیم‌خان در محله باغ سپهدار هم از دیگر باغ‌های معروف تهران قدیم در محله اودلاجان بوده است.

چنین مشخصاتی داشت اما با گذشت زمان به‌طور کامل از بین رفت. زمانی می‌گوید: «اعتمادالسلطنه در کتاب روزنامه خاطرات نوشته که گذر مدرسه در نزدیکی مدرسه رضاخان اقبال‌السلطنه، آجودان و عکاس‌باشی دربار ناصری بوده است. اقبال‌السلطنه قطعه زمینی را که در مجاورت خانه‌اش بوده به مدرسه‌ای برای فقرا تبدیل می‌کند و بعد از راه‌اندازی مدرسه، مشاغلی در همان راسته شکل می‌گیرد و گذر ایجاد می‌شود.»

نصرت‌الله حدادی درباره سیر نابودی یکی دیگر از گذرهای تاریخی اودلاجان می‌گوید: «گذر شتر گلو به‌طور دقیق مقابل شمس‌العمارة و ابتدای کوچه مروی بوده است. آنطور که در منابع مکتوب تاریخی آمده آبی که از بالادست به سمت خیابان ناصر به قدیم و ناصر خسرو فعلی سرازیر شد و در گذر شتر گلو جمع می‌شد. مکانی که آب جمع می‌شده به شکل حرف انگلیسی «L» بود و به دلیل شباهت ظاهری با گردن و گلوئی شتر به شتر گلو معروف شده بود.»

یکی از مهم‌ترین و در عین حال معروف‌ترین گذرهای تهران قدیم بود. این گذر در نقشه کرشیش به سال ۱۲۳۷ قمری و اوایل دوره ناصری دیده می‌شود اما از نقشه عبدالغفار که به اواخر دوره ناصری تعلق دارد حذف شده است. گذر مسجد حوض نیز در دوره‌های مختلف تاریخی تغییر ماهیت داده و در دوره پهلوی دوم به کوچه‌ای در همسایگی مسجد حوض تبدیل شد. گذرهای تهران قدیم مختصات مشخصی داشتند. هر گذر از سراهای مختلفی تشکیل شده بود که شامل بقالی، خرازی، نانوايي و... بودند که مایحتاج عمومی مردم را تامین می‌کردند. «در مدرسه» یکی دیگر از گذرهای اودلاجان بود که

بازارچه‌های تهران که در دوره صفوی شکل گرفتند ابتدا محل گذر و سکونتگاه مردم هم بودند. پایین دست هر بازارچه محل عبور و مرور مردم بود و با گذشت زمان به گذرهای معروفی تبدیل شدند. محله اودلاجان به واسطه واقع شدن

در دل بازار بزرگ تهران بیشترین گذرها را داشت که امروز البته نام و نشان چندانی از آنها باقی نمانده است. درباره گذرهای تاریخی اودلاجان روایت‌های مختلفی نقل شده است. در کتاب «تهران در عهد قاجاریه» از باغ نظام‌الدوله، حمام نواب، شتر گلو، مسجد حوض و در مدرسه به عنوان گذرهای مهم و تاریخی اودلاجان نام برده شده که بیشتر آنها با گذشت زمان یا نابود شده‌اند یا تغییر ماهیت داده‌اند. علیرضا زمانی، تهران پژوه درباره مهم‌ترین گذرهای اودلاجان در روزگار قدیم می‌گوید: «گذر مسجد حوض در مرز امامزاده یحیی و اودلاجان

هتل‌های چندستاره ۵۰۰ سال قبل

موضوع:

کاروانسراها

ویژگی:

اسکان مسافران در راه مانده

علیرضا زمانی، تهران پژوه در این باره می‌گوید: «آقای احمد پور از نعمت بینایی محروم بود. اما از چهره‌های سرشناس تهران در دوران صفویان بود و حسابی مورد توجه شاه طهماسب نیز بود و حتی این پادشاه صفویه در وصفش شعری هم سروده است. این آقای احمد پور پدر سیدامین احمد رازی، نویسنده کتاب تذکره هفت اقلیم بود و در بازار تهران و محله اودلاجان کاروانسرا داشت. هر چند که امروز از این کاروانسراها اثری باقی نمانده است اما زمانی مأمین مسافران خسته بود. البته ناگفته نماند که در گذشته کاروانسراها از سوی پادشاهان یا نیکوکاران ساخته می‌شدند و تعداد زیادی از این افراد در کنار کاروانسراها بناهایی مانند مسجد، مدرسه و ساختمان‌های خیریه می‌ساختند و هزینه آنها را فرزندان یا اشخاص مورد اعتمادشان پرداخت می‌کردند. زمانی در بخش دیگر صحبت‌هایش از دیگر کاروانسراهای معروف محله اودلاجان یاد می‌کند: «کاروانسرای اودلاجان در غرب محله سادات، کاروانسرای حاج عبدالکریم در محدوده سرچشمه پایین، کاروانسرای حاجی محسن در جنوب محله و شرق گذر مسجد حوض، کاروانسرای حاجی سیدابراهیم در حوالی دروازه شمیران و جنوب باغ وزیر مختار روس، کاروانسرای حاج عباس در محدوده سرچشمه و نیش کوچه عین‌الملک، کاروانسرای حاجی مهدی در کوچه نقاره‌چی‌ها و کاروانسرای سرچشمه در محدوده سرچشمه پایین از داشته‌های اودلاجان بودند.»

کاروانسراها در تهران قدیم برای مسافران حکم هتل چند ستاره را داشتند. در تهران قدیم معمولاً کاروانسراها را به دلیل موقعیت تجاری بازار و همچنین به دلیل اینکه محل تخلیه بار بودند، بیشتر در حوالی بازار و محدوده ورودی شهر می‌ساختند. البته این به آن معنا نیست که سایر محله‌ها از داشتن کاروانسرا بی‌نصیب می‌ماندند. در نقشه‌های قدیمی، آثار حدود ۱۶ کاروانسرا در قلب تهران و حوالی محله اودلاجان وجود داشته است. برای مثال در همین محله اودلاجان که زمانی جزو محله‌های اعیان‌نشین تهران محسوب می‌شد چندین کاروانسرا ساخته شده بود؛ کاروانسراهایی که خدمات فراوانی برای مسافران در راه مانده و تجار داشتند. مثلاً همین کاروانسراهای محله اودلاجان علاوه بر خدماتی که به مسافران می‌دادند یکی از مکان‌های ذخیره، ورود اقلام و کالای تجاری به تهران از جمله برنج از شمال کشور به تهران بود، چراکه بیشتر این محصولات به تهران از طریق دروازه‌های شمیران وارد می‌شد و محله اعیان‌نشین اودلاجان هم در همسایگی همین دروازه بود و بالطبع احتیاج به کاروانسرا داشت. این را هم بشنوید که یکی از قدیمی‌ترین کاروانسراها آقای نایینا بود.

